

ARNAVUTÇADAKİ TÜRKÇE YAPIM EKLERİ VE BUNLARIN ANLAMSAL DEĞERLERİ*

Genciana ABAZİ EGRO

Köken bakımından farklı olan Arnavutça ve Türkçenin beş yüzyıl bir arada yaşaması ister istemez etkileşmelere sebebiyet vermiştir. Bu etkileşim, kelime alışverişinin yanı sıra ekleri de içermektedir. Söz konusu malzeme geniş bir araştırma alanı oluşturmasına rağmen Arnavutçadaki Türkçe ekler genellikle Türkçenin Arnavutçanın üzerindeki etkisini incelerken ele alınmaktadır. Böylece bu ekler günümüze kadar bir araştırma olarak yeterince işlenmemiştir¹.

Bilindiği gibi Hint-Avrupa dili olan Arnavutça ile Ural-Altay dil grubundan gelen Türkçe, gerek kaynak bakımından gerekse yapı bakımından birbirinden çok uzak iki dildir. Buna rağmen Arnavutçayı konuşanlar, Türkçe kelimelerin yapısını şekil ve anlam açısından sezer olagelmıştır. Bu sürecin kolaylaştırılmasında Türkçenin eklemeli bir dil olduğunun büyük payı var. Öte yandan Türkçeden Arnavutçaya hem eklerle türetilmiş olan kelimeler hem de söz konusu kelimelerin gövdesi ayrı ayrı girmiş, bu durum, bu sürecin hızlandırıcı ve önemli bir faktörü olmuştur. Böylece Türkçedeki ek ve ona bağlı olan kelime Arnavutlarca birlikte değerlendirilmiş, kök ve ek niteliğinde olan unsurları belirleyip bu biçimlerin arasındaki fark algılanmış, eklerin görevi ve kattığı anlam açık bir şekilde ortaya çıkarılmıştır². Böylece Arnavutçaya *bakër* ve *bakër xhi* (< Türk. bakır, bakırcı), *kallaj* ve *kallaj xhi* (< kalay, kalaycı), *teneqe* ve *teneqexhi* (< teneke, tenekeci), *dyqan* ve *dyqan xhi* (< dükkân, dükkâncı) gibi kelimeler geçmiştir. Bu şekillerin karşılaştırılmasından *-ci* eki getirildiği isimlere genellikle bir işle uğraşma, bir işi meslek olarak yapma anlamını katar. Bu görevdeki ek, zamanla Arnavutçada işleklik niteliğini kazanmıştır. Araştırmamıza göre Arnavutçada Türkçeden geçen ve işlek durumda olan *-çex*

---

* Bu konu, Ankara Üniversitesi, DTC Fakültesinde Prof. Dr. Hamza Zülfiyar'ın gözetimi altında yapılan ve 1996 yılında tamamlanan master tezi olarak ele alınmıştır.

¹ Aleksander Xhuvani ve Eqrem Çabej'nin "Prapashtesat e gjuhes shqipe" (Tiran, 1962) (çev. Arnavutçanın son ekleri) adlı kitabında Arnavutçadaki son ekleri sıralanırken Arnavutçadaki Türkçe eklere de yer verilmiştir. Hasan Kalesh'in "Arnavut dilinde kullanılan Osmanlıca-Türkçe ekler" (I. Türk Dili Bilimsel Kurultay, 1972) adlı makalesinde söz konusu ekler tespit edilmiş, örnekler vererek ana çizgilerle ele alınmıştır.

² Hatırlatmak gerekir ki Arnavutluk'ta XV. yüzyıldan 1912 yılına kadar, yani aşağı yukarı beş yüzyıl boyunca, Osmanlıca resmî dil olarak kullanılmış ve eğitim bu dilde yapılmıştır.

Türk.-cA, -çA; -li (-lli) < -II; -llëk < -IIk; -qar < -kâr; sëz < -slz; -xh³ (-çi) < -cI (-çI) ekleri bulunmaktadır.⁴

Arnavut dilinde Türkçe ekler üç durumda bulunmaktadır: 1. Ekleriyle kalıplaşmış olarak Arnavutçaya geçen kelimelerde: *jorganxhi* (< yorgancı), *bollëk* (< bolluk), *çobançe* (< çobanca); 2. Arnavutça içinde oluşan ve yerli kelime köklerine Türkçeden gelen ekler ilâve edilerek yeni türetilmiş kelimelerde: *njertzillëk* "İnsanlık"; *ekonomiqar* "Evcimen"; *thashethemexhi* "Dedikoducu"; *vendali* "Yerli" vb; 3. Türkçeden gelen kelimelere Arnavutçanın bünyesinde gene Türkçe eklerin getirilmesiyle ortaya çıkan türetmelerde. Bu kelimelerin yapısında Türkçe olan köklerden sonra Türkçe ekler bulundurmasından dolayı söz konusu şekiller Türkçeden doğrudan doğruya geldiği sanılabilir. Ancak konuyu incelerken bu örneklerin Türkçe sözlüklerde mevcut olmadığı hatta Türkçe metinlerde geçmediği tespit edilmektedir. Böylece *kalemxhi* (< kalem+cI) "Edebî değerleri önemseyerek para kazanmak amacıyla yazan kişi."; *bejtexhi* (< beyit+cI) "Manzumeci."; *hallexhi* (< hâl+cI) "Mutsuz, zavallı, yoksul olan kişi."; *nepsqar* (< nefis+kâr) "Her yemeğin tadını denemek isteyen (kimse)." gibi kelimelerin Arnavutçada türetildiği kanaatindeyiz. Bu son iki durumda görüldüğü gibi söz konusu ekler Arnavutçanın malı olmuş ve girdiği dilin kurallarına uygun olarak yeni kelimelerin türetilmesinde yer almıştır. Burada vurgulamak gerekir ki bu ekler, Arnavutçada genellikle konuşma dilinde kullanılmaktadır. Kökü Arnavutça olan *grabitqar* (< Arn. grabit+Tur. -qar) sıfatı bu durumun bir istinasıdır. "Yırtıcı, avcı (hayvan)." anlamına gelen söz konusu şekil Arnavutçada hiç bir kelimeyle karşılanmaz ve *kafshë grabitqare* "Yırtıcı veya avcı hayvan." kelime grubu terim niteliğini kazanmıştır.

Arnavutçadaki Türkçe eklerin işlekliliğini gösterebilecek başka bir durum, söz konusu eklerin Arnavutçanın eski yazılı evraklarında geçmesiyle ilgilidir.⁵ -qar (< -kâr) eki Pjetër Budi'nin 1621 yılında yayınlanan "Rituali Romanum" adlı kitabında *tahminqar* (< tahminkâr) kelimesinde bulunmaktadır.⁶ -llëk (< -IIk) eki ise 1685 yılında yayınlanan Pjetër Bogdani'nin "Cuneus prophetarum" adlı kitabında "Tanrının imparatorluğu." anlamına gelen *perëndillëk* kelimesine rastlanılmaktadır.⁷ Burada belirtelim ki bu kitaplar Arnavutluk'un kuzeyinde oturan katolik rahipler tarafından hazırlanmıştır. Bu bölge Osmanlı hâkimiyetini tam manasıyla tanımadığından dolayı orada Osmanlı Türkçesinin etkisi düşüktür. Ancak -IIk ekinin bu eserde

³ Arnavutçadaki *xh* harfi Türkçenin *c* harfinin tam karşılığıdır.

⁴ Arnavutçada kelimelerin türetilmesinde *kara*, *baş*, *hane* biçimleri de yer almaktadır. Türetmede ek gibi (afixoid) rol aldıkları için bu unsurlara farklı bir biçimde yaklaşmak gerektiğini düşünerek burada ele almadık.

⁵ Arnavutçanın şimdiye kadar bulunmuş olan en eski yazılı eseri 1468 yılına ait ve bu metin bir vaf-tuz töreniyle ilgilidir.

⁶ Aleksander Xhuvani ve Eqrem Çabej, "Prapashtesat e gjuhes shqipe" (çev: Arnavutçanın son ekleri), *Studime Gjuhesore* (Eqrem Çabej), 3. c., Prishtin 1976, s. 270.

⁷ *Ibid.*, s. 255.

Arnavutça bir köke getirilmiş olması söz konusu ekin bu tarihten önce Arnavutçaya girdiğini ve Arnavutçanın malı olduğunu göstermektedir.

Türkçeden gelen bütün kelimelerin (ekler de dahil) hepsi Arnavutluk'ta bağımsızlığın ilân edildiği 1912 yılından önce Arnavutçaya mal edilmiş şekillerdir. Zikrolunan tarihten bu yana, söz konusu iki dilin arasındaki ilişkiler kesilmiş ve 1912 yılından bugüne kadar Türkçeden Arnavutçaya herhangi bir kelime veya ek geçmemiş, dolayısıyla mesele dondurulmuştur. Böylece Arnavutça ve Türkçe arasındaki temas, Orta Çağda mevcut olması sebebiyle alıntı kelimeler de Orta Çağdaki Türk dilinin özelliklerini taşımaktadır. Bu hâlde söz konusu eklerinin kavram kapsamı ve görevleri bir bakıma sınırlanmış ve bu eklerin çağdaş Türkçede kazandığı yeni kavramlar doğal olarak Arnavutçaya geçmemiştir.

Öte yandan Arnavutluk'ta, Osmanlı İmparatorluğundan ayrıldıktan sonra yeni bir millî idare şekli kurulmuştur. Bu siyasî ve tarihî çerçevede, Türkçe adlandırma alanında bir daralma başlamış, hatta Osmanlı dönemine ait her çağda geçerli olan makam adlarının yerine yeni sistemin getirdiği kelimeler alınmıştır. Burada *elçi* örneğinden bahsedebiliriz.⁸ 1930' lu yıllarda bu kelime, Arnavutçada "Bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse." anlamında değil, "Haberci, peygamber" kullanılmasıyla tanınır. Hatta İşkodra şehrinde katolikler tarafından yayımlanan bir derginin başlığı *Elçija i zemrës së Krishtit* (çev: Hazreti İsa'nın kalbinin habercisi)dir. Birkaç yıl sonra derginin başlığında *elçi* ismin yerini Arnavutlaştırma akımına bağlı olarak Arnavutça bir kelime almış, ve bu durum söz konusu kelimenin eskimiş olduğunu ve dilin dışında kaldığını göstermektedir.

Ödünçleme işlemi içinde Türkçeden gelen ekler, aynı görevde olan Arnavutçadaki eklerle karşı karşıya bulunduğunu ve sürekli bir rekabet içinde olduğunu hatırlatmamız gerekir. Gelen ekler, yerli eklerin yerini alması mümkün olmadığından Türkçede de bulunmayan yeni nüanslar kazandırmıştır. Bunlardan en önemlisi *kötüleyici* (İng. pejorativ) nüansıdır.⁹ *Kötüleyici*, yan ve mecaz anlamların kazanılışında tarihî etkenler en önemli rolünü oynamışlardır. Bu olay sadece söz konusu eklerde değil, Türkçeden gelen kelimeleri de genel olarak kapsamı altına almaktadır. Böylece Osmanlı unvanları, rütbeleri, ve bu alanlara ilişkin *bajraktar* (< bayraktar); *bej* (< bey); *aga* (< ağa); *qatip* (< kâtip); *sejmen* (< seymen) gibi terimlerde temel anlamın yanı sıra kötüleyici nüansın ağırlıklı kullanımlarına da rastlanmaktadır. 1930 yıllarında hazırlanan Arnavutça sözlüklerde¹⁰ Türkçeden gelen kelimelerde (ekler de dahil) bu durumun söz konusu olmadığını belirtelim. Hal-

⁸ 1842 yılına ait olan Dalip Frashëri'nin *Hadika* adlı eserinde *elçi* kelimesi "sefir" anlamıyla kullanılmıştır. (*Elçit*, İmam Hysejnit / epni rahmet ehli iman. (Çev: İmam Hüseyin'e ehli iman rahmet verin.) s. 177. Transkripyonu Arnavut Dil Enstitüsünün Arşivinde bulunmaktadır.

⁹ *Kötüleyici* nüansı genellikle *-I* ve *-Ilk* ekleriyle türetilmiş isimlerde bulunur.

¹⁰ Bakınız, Fulvio Cordignano, *Dizionario albanese-italiano; italiano-albanese*, Milano 1934; A. Leotti, *Dizionario albanese-italiano*, Roma 1937.

buki iki dünya savaşı arasındaki yıllarda Türkçe kelimelerin anlamında görülmeye başlayan değişiklikler, tam yerine oturmamış olmakla birlikte Komünist rejiminin yerleşmesi bu sürecin hızlandırılmasına sebebiyet vermiştir. *Aga* (< ağa) kelimesi örnek olarak, II. Dünya Savaşından önce yalın bir kavramı taşımaktaydı. Ancak edebî eserlerde ara sıra ülkeyi geriye götüren veya geri bırakan bir sosyal tabaka olarak gösterilirdi¹¹. Komünist rejiminde ise bu söz, "Sert hareket ederek davranan, sadece emir veren ve diğer insanları sömürerek yaşayan kişi" anlamını kazanmıştır¹².

Çalışmamızda Türkçe ekleri tek tek ele alıp değerlendirdik, eklerin görevlerine dayanan sınıflandırmalar yaptık. Söz konusu tasniflerle eklerin Arnavutçada var olan durumunun aydınlatılmasının yanı sıra Türkçedeki mevcut görevleriyle karşılaştırma yapma imkânları da ortaya çıkar. Öte yandan bu çalışmayla söz konusu eklerle türetilmiş olan kelimeleri, köklere göre yani Arnavutça ve Türkçe olan kök şekillerine bakarak eklerin işlevliğini ve geldiği dildeki durumunu ortaya çıkarmayı amaçladık.

Bunun yanı sıra eklerin uğradığı birtakım ses değişimleri ve bunların Arnavutçadaki kalıplaşmış biçimleri üzerinde kısaca durmak gerektiğini düşündük. Nitekim söz konusu eklerin uğradığı ses olayları Arnavutçada nasıl yerleştiğini gösteren yollardan biridir. Burada belirtmek gerekir ki Arnavutçada, Türkçe ekler yeni alıntı unsurlar olması nedeniyle fazla bir fonetik değişikliğe uğramamış ve genellikle Türkçenin ses özelliklerini taşıyagelmıştır. Söz konusu ekler, standart Arnavutçada ünlü ve ünsüz uyumuna girmemiş ve tek bir ünlüyle kalıplaşmıştır.

Bu genel bilgilerden sonra Arnavutçaya Türkçeden geçen ekleri alfabetik sıraya dizerek şöylece ele alabiliriz.

Arn. **-çe** < Türk. **-CA (-ÇA)**¹³

Arnavutçada tek bir şekli olarak bulunan **-çe** eşitlik eki isimlere getirilerek dil adı veya vasıf ve davranış belirten zarflar yapar. Ünsüz ve ünlü uyumuna girmez. Türetilmiş kelimenin vurgusu gerek dil adında gerekse zarfta ekten bir önceki heceye kayar. Bu kısa tespitlerden sonra **-çe** ekiyle türetilmiş kelimelerin anlam özelliklerine dayanan bir sınıflandırma yapalım.¹⁴

¹¹ Fan Stilian Noli, *Parathënia e Don Kishotit* (çev. Don Kişot romanının ön sözü), Tiran 1932, s. 12.

¹² *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe* (çev. Bugünkü Arnavutça Sözlük), Akademia e shkencave-İnstituti i gjuhësisë, Tiran 1980.

¹³ Türk dilinde, benzerlik kavramı katan **-CA(-ÇA)** ekinin yanı sıra küçültme bildiren ve Farsça asıllı olan **-CA(-ÇA)** eki de yer almaktadır. Arnavutçaya ikisine de rastlanmaktadır. Ancak Farsça asıllı eke Arnavutçada bir iki kelimedede geçtiği için işlek bir ek olmamasından dolayı bu çalışmada yer verilmemiştir.

¹⁴ Bu çalışmada yaptığımız taramalar Arnavutça sözlüklere dayanmaktadır (*Fjalori i gjuhës së sotme shqipe* (çev. Bugünkü Arnavutça Sözlük), Akademia e shkencave-İnstituti i Gjuhësisë, Tiran 1980.; Çabej, Myderrizi, Cipo, Krajni, *Fjalori i gjuhës shqipe* (çev. Arnavutça Sözlük), Tiran 1954.; P. Jak Junk, *Fjalurii i vogel shqyp-latinisht* (çev. Arnavutça-Latince küçük sözlük), Shkoder 1895.; *Fjaluer i Rii i Sh-*

1. -çe eki kelimeye "tarz" kavramı katar.

A. Kökü Türkçe olan şekiller: *adetçe* "Alışkınlık haline getirilerek." < Türk.*¹⁵*adetçe*¹⁶; *avdallçe* < *aptalca*; *baballëkçe* "Babacan gibi." < *babalıkça; *çobançe* < *çobanca*; *dollapçe* "Dik olarak" < *dolapça, *esnafçe* < *esnafça*; *hajdutçe* "Haydut gibi." < *hajdutça; *hajvançe* < *hayvanca*; *hakçe* < *hakça*; *hamallçe* "Hamal gibi." < *hamalca; *kaçakçe* "Kaçak şeklinde." < *kaçakça.

B. Kökü Arnavutça olan şekiller: *derrçe* "Domuz gibi davranarak."; *fshatarçe* "Köylüler gibi davranarak."; *katundarçe* "Köylüler gibi davranarak."; *malësorçe* "Dağlı olanlar gibi."; *popullorçe* "Halka yakın davranarak."; *vendçe* "Bir bölgenin adetlerine göre."

2. -çe eki millet adlarına geldiğinde onların niteliklerini gösterir, dil adları yapar.

A. Kökü Türkçe olan şekiller:

arabçe < *Arapça*; *bullgarçe* < *Bulgarca*; *çifutçe* "İbranice" < *Çıfitçe; *frëngçe* < *Frenkçe*; *turçe* < *Türkçe*.

B. Kökü Arnavutça olan şekiller: *allashqiptarçe* "Arnavut adetlerine göre."; *beratçe* "Berat bölgesine göre; Berat şivesi."; *devolliçe* "Devoll bölgesine göre; Devoll şivesi."; *dibrançe* "Debre bölgesine göre; Debre şivesi."; *dropullitçe* "Dropull bölgesine göre; Dropull şivesi."; *elbasançe* "Elbasan bölgesine göre; Elbasan şivesi."; *labçe* "Lab olan kişilerin şivesi."; *myzeqarçe* "Myzeqe şivesi."; *shqiptarçe* "Arnavut adetlerine göre."

-çe eki Arnavutçada isimden¹⁷ dil adı veya tarz zarfları yaptığı hâlde istisna olarak *devolliçe* ve *gorarçe* kelimelerinde isim görevindedir. (*devolliçe* ismi "Devoll bölgesine ait olan bir halk dansı" için kullanılırken *gorarçe* kelimesi ise "Gora bölgesinde oynayan bir halk dansı" nı anlatmaktadır.)

Bilindiği gibi Türkçede -cA(-ÇA), işlek bir ek olmasına rağmen türettiği kelimelerin çoğu geçici bir kullanıma sahiptir. *aillece*, *çocukça*, *çokça*, *dostça*, *hükümetçe* örnekleri cümlede sıfat veya zarf olarak kullanılır ve kalıcı özellikler taşımazlar. Türkçenin eklemeli özelliğinden yani dil yapısından kaynaklanan bu duruma doğal olarak Arnavutçada rastlanmaz. Öte yandan yukarıda verilen örneklerde görüldüğü

qypes (çev: Yeni Arnavutça Sözlük), Shoqenia Bashkimi, Shkoder 1908.; Fulvio Cordignano, *Dizionario albanese-italiano, italiano-albanese*, Milano 1934.; Angelo Leotti, *Dizionario albanese-italiano*, Roma 1937). Basım tarihi arasında uzun yıllar bulunan bu sözlükler Arnavutçadaki Türkçe kök ve eklerin tarihî seyrini daha açık bir şekilde verir. Buna rağmen araştırmamızı farklı tarihte ve farklı yazarlardan yazılan metinlerde geçen cümlelere dayandırmaya çalıştık.

¹⁵ Bu işaretle söz konusu dilde kelimenin *hipotetik* (farazî) bir şekilde bulunduğunu ifade edilmektedir.

¹⁶ Burada *adet* örneğinde olduğu gibi kökü Türkçe asıllı olmayan kelimeler de vardır. Farsça ve Arapça kelimeler Arnavutçaya hep Türkçe yoluyla geldiğine göre Türkçe kelimeler diye değerlendirmekteyiz.

¹⁷ Arnavutçada -çe eki sıfat veya sıfat olarak kullanılan kelimelere yaygın bir şekilde gelmez. *avdallçe* < *aptalca* ve *popullorçe* < Arn. *popullor* "Halkçı" + ÇA gibi olan örnekler seyrek olarak rastlayabiliriz.

gibi söz konusu ek, Arnavutçada sadece iki göreviyle yaşanmaktadır. Halbuki -çe ekinin kullanılan görevleri temel fonksiyonlar olmasından dolayı söz konusu ek Arnavutçaya yerleşirken pek fazla bir gelişmeye uğraşmamıştı. Ancak Arnavutçada Türk dilindeki "vasıfta eşitlik" görevi daha ağır basmaktadır. Türkçede olduğu gibi isimlere eklenerek, eklendiği kelime ile fiil ya da fiil yerine geçen diğer bir kelime arasında Türkiye Türkçesinin *gibi*, bazen *kadar* çekim edatlarına tekabül eden ve nitelik esasına dayanan eşitlik ve benzerlik ilişkisi kurar.¹⁸ Arnavutçadaki *qençe*, *derrçe* ve *hamallçe* şekillerini bu bağlamda değerlendirebiliriz. *Qençe* kelimesi "Köpekler gibi kötü şartlarda olarak" anlamının yanı sıra "Bütün güçleri ve imkânlarıyla çaba göstererek" mecaz kullanımıyla tanınır. *Derrçe* zarfı da "Var kuvetiyle" ve "Kötü ve sert davranarak" anlamlarıyla kullanılmaktadır. *Hamallçe* biçimi ise "İsteksiz ve kaba bir şekilde çalışarak" anlamındadır. Söz konusu örneklerde var olan bir hareket tarzı Arnavutçaya Türkçeden geçen "Çok kaba ve hoyrat (bir biçimde)" *hajvançe* (<hayvanca) kelimesinde de bulunmaktadır. Böylece Türkçede bu ekle türetilmiş şekillerin anlamı ve yapısı Arnavutçadaki değişiklikleri anlamaya bir ip ucu da verebilir.

Arn. -li(-lli) < Türk. -li

-li eki, Arnavutçada isimden türetilmiş isimlere veya sıfatlara nitelik ve mensupluk kavramını vermektedir. Arnavutçada sadece *i* ünlüsüyle kalıplaşmış olan bu ek, ünsüz uyumuna girmez. Buna rağmen bu dilde hem ince *I*yle hem de kalın *I*yle kullanılan şekillerine rastlanmaktadır¹⁹. Fakat bu biçimlerin kullanışı bir kurala dayanmaz. Yani kelimelerdeki ünlülerin özelliği *I* ünsüzünü etkilemez. Bu ek Türkçede olduğu gibi vurguludur.

-li eki, yerleşme süreci boyunca geldiği dildeki kullanımı ve işlekliliğini muhafaza etmeye çalışmıştır. Bu konuyu daha açık bir şekilde aydınlatmak için -li ekinin görevlerine dayanan bir sınıflandırma yapalım.

1. -li eki, geldiği kelimeye "özellik, nitelik" kavramı katar:

delikanlli <delikanlı; *dikatli* < dikkatli; *gajretli* < gayretli; *kějmetli* < kıymetli; *kuvetli* < kuvetli; *marifetli* < marifetli; *merakli* < meraklı; *merhametli* < merhametli; *namusli* < namuslu; *nazeli* < nazlı; *nijetli* < niyetli; *nishanli* < nişanlı; *ogurli* < uğurlu; *qejfli* < keyifli; *sabërli* < sabırlı; *sevapli* < sevaplı; *sheqerli* < şekerli; *terbijeli* < terbiyeli; *vesveseli* < vesveseli.

2. -li eki kelimeye "sahip olma" kavramını katar.

A. Kökü Türkçe olan şekiller: *baftli* < bahtlı; *bereqetli* < bereketli; *bojalli* "boyu olan" < boylu; *borxhli* < borçlu; *dertli* < dertli; *devletli* < devletli; *fermanlli* < fermanlı; *hajërli* < hayırlı; *hatërli* < haurlı; *hujli* < huylu; *iletli* < illetli; *kurbetli* "gurbette olan (kişi)" < *gurbetli; *sevdalli* < sevdalı; *veremli* < veremli.

¹⁸ Zeynep Korkmaz, "Türk dilinde +ça eki ve bu ek ile yapılan isim teşkilleri, üzerine bir deneme", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I c.*, TDK. Ankara 1995, s.15.

¹⁹ Arnavutçada Türkçedeki ince *I* ve kalın *I* ayrı harflerle gösterilmektedir.

B. Kökü Arnavutça olan şekiller: *gërxheli* "Kahraman, yiğit."; *pushali* "Havlı."; *qukali* "Çilli."

3. *-li* eki kelimeye "bulundurma" kavramı katar:

bojalli "renkli" < boyalı; *çifteli* < çift telli; *kapaklli* < kapaklı; *mahallali* < mahalleli; *pareli* < paralı; *qosheli* < köşeli.

4. *-li* eki kelimeye "bir millete ait olma" kavramı katar:

Osmanli < Osmanlı; *Turçeli* < Türk + çe + li.

Arnavutçada *-li* ekinin önemli görevlerinden biri, kelimeye "Bildirilen yere ait olma, mensup olma" kavramını katmasıdır. Kökü Arnavutça olan şekillerde bunu görebilmekteyiz. *Devolli* "Devoll bölgesinden gelen insanlar."; *elbasanlli* "Elbasan bölgesinden gelen insanlar."; *skraparlli* "Skrapar bölgesinden gelen insanlar"; *tiranalli* "Tiran bölgesinden gelen insanlar" örnekleri kolayca çoğaltabiliriz.

Türkçede özellikle sıfat türetiminde kullanılan bu ek, eklendiği isimlere genellikle "mensup olma" kavramı katar. Burada belirtmek gerekir ki Arnavutçada *-li* eki, isim türetirken söz konusu kavramın yanı sıra "özellik, nitelik veya bulundurma" kavramları da taşımaktadır. Örneğin: "Delik" anlamına gelen Arnavutçadaki *bira* kelimesine *-li* eki getirilerek *biralı* ismi ortaya çıkar ve "Delikli olan bir çeşit kepeç." anlamında kullanılır. Sıfat niteliğinde ise ve "herhangi bir biçimde çıkıntısı, burnu olan" anlamındaki *burunlu* kelimesi Arnavutçaya geçerken "Kuyumcular tarafından ince şeyleri tutmak için kullanılan alet."i anlatır. *Çantalli* şekli de "Çantası olan" anlamına gelmez, "Osmanlı döneminde eğitim görmemiş ve subay görevinde olan asker" için "alaylı" anlamında kullanılmakta yani isim görevindedir. Bu konuyu bitirmeden önce *çifteli* (<çifte telli) kelimesinden de bahsedelim. Türkçede söz konusu şekil "1. Göğüs ve göbek titrerek, gerdan kırarak oynanan bir oyun. 2. Bu oyunun müziği" demek iken Arnavutçaya geçerken "Çift telli, uzun saplı bir çalgı."yı anlatır. Bu da kelimenin aşını ve ilk anlamın vermesi bakımından dikkat çekicidir.

Arn. *-llëk* < Türk. *-llik*

-llëk eki çeşitli görevlerde bulunarak somut ve soyut isimler türetir. Bu ek ödünçleşme sürecinde fazla fonetik değişikliğe uğramamış ve vurguludur. Bunun yanında standart Arnavutçada ünlü ve ünsüz uyumuna girmediğini ve sadece *ë* ünlüsüyle kalıplaşmış olduğunu belirtmek gerekir. Ancak Arnavutluk'un güneyinde *-llëk* (< -lık); Tiran bölgesinde *-lik* veya *-llik* (< -lik); Elbasan'da *-lluk* (-luk)²⁰ kullanışlarıyla tanınır. Konuşma dilinde *gjzlykë* (<gözlük) biçimine de rastlanmaktadır.

Arnavutçada *-llëk* ekinin uğradığı değişiklikleri incelerken ilk olarak bunun taşıdığı görevlere dayanarak sınıflandırılmasını yapalım.

²⁰ Tahir Dizdari, *Huazime orientalizmash ne shqipe*, (çev: Arnavut dilinde oriental alıntular), yayımlanmamış, Arnavut Dil Enstitüsünde, Tiran, s. 965.

1. -llək eki kelimenin özellik veya niteliklerine dayanan "soyutluk" kavramını verir:

arallək < aralık; *avashllək* < yavaşlık; *axhamillək* < acemilik; *azganllək* < azganlık; *bollək* < bolluk; *boshllək* < boşluk; *budallallək* < budalalık; *çapkənlək* < çapkınlık; *dallkaullək* < dalkavukluk; *dembellək* < tembellik; *dynjallək* < dünyalık; *fodullək* < fodulluk; *fukarallək* < fukaralık; *hajvanllək* < hayvanlık; *hastallək* < hastalık; *hazərlək* < hazırlık; *helaqllək* "pislik" < *helâklık; *horrlək* < horluk; *hovardallək* < hovardalık; *jaramazllək* < yaramazlık; *jeshillək* < yeşillik; *kaballək* < kabalık; *kapadaillək* < kabadayılık; *kollajllək* < kolaylık; *lezetllək* < lezetlik; *mahmurllək* < mahmurluk; *marifetllək* "Hile" < *marifetlik; *maskarallək* < maskaralık; *matuflək* < matuhluk; *noksanllək* < noksanlık; *paqllək* < paklık; *pehlivanllək* < pehlivanlık; *pisllək* < pislik; *pishmanllək* < pişmanlık; *qepazllək* < kepaçlık; *qerratallek* < keratalık; *rahatllək* < rahatlık; *sarhoshllək* < sarhoşluk; *shejtanllək* < şeytanlık; *temizllək* < temizlik; *terbiyellek* < terbiyelilik; *terjaqillək* < tiryakilik; *tersllək* < terslik; *xhambazllək* < canbazlık; *zajəfllek* < zayıflık; *zengjinllək* < zenginlik.

2. -llək eki kelimeye "bulundurma ve soyutluk" kavramını katar:

agallək < ağalık; *akraballək* < akrabalık; *ashikllək* < aşıklık; *bejllək* < bejlik; *beqarllək* < bekârlık; *haxhillək* < hacılık; *iftarllək* < iftarlık; *jabanxhillək* < yabancılık; *jardəmllek* < yardımlık; *jetimllək* < yetimlik; *kallaballək* < kalabalık; *karagjozllək* < karagözlük; *majmunllək* < maymunluk; *muhaxhirllek* < muhacirlik; *myshterillək* "Müşteri olma durumu" < *müşterilik; *ortakllək* < ortaklık; *palaçollək* < palyaçoluk; *pashallək* < paşalık; *pazarllək* < pazarlık; *qiraxhillək* < kiracılık; *rajallək* "Reaya olma durumu" < *reayalık; *sakatllək* < sakatlık; *synetllək* < sünnetlik; *syrgjynllək* < sürgünlük; *shahitllək* < şahitlik; *shehitllək* < şehitlik; *shendllək* < şenlik; *tarafllək* "Taraftarlık" < *tarafılık; *veqillək* < vekillik.

3. -llək eki bir nesneye bağlı olan araç ve âlet kavramı katar:

agəsllek < ağızlık; *akllək* < aklık; *arpallək* < arpalık; *burunllək* < burunluk; *gjzlykə* < gözlük.

4. -llək eki bir meslekle veya bir işle uğraşma kavramı katar:

*akçillək*²¹ < ahçılık; *askerllək* < askerlik; *avokatllək* < avukatlık; *bahçevanllək* < bahçıvanlık; *bakallək* < bakkalık; *batakçillək* < batakçılık; *bozaxhillək* < bozacılık; *dadallək* < dadılık; *fajdexhillək* < faydacılık; *jorganxhillək* < yorgancılık; *kaçakçillək* < kaçakçılık; *kadillək* < kadılık; *kallauzllək* < kılavuzluk; *kasapllək* < kasaplık; *kumarxhillək* < kumarçılık; *matrapazllək* < madrabazlık; *mejhanexhillək* < meyhanecilik; *sahatçillək* < saatçilik; *samarxhillək* < semercilik; *spahillək* < sipahilik; *terzillək* < terzilik; *ustallək* < ustalık; *zabitllək* < zabitlik.

5. -llək eki bir yerde bulunma kavramı katar:

²¹ *Türkçe Sözlük*'te *ahçılık* ve *aşçılık* şekillerini birlikte verilmiş ve her iki yazımı da doğru ve yaygın bulunmuştur. Tarihî gelişmeyi ve gerçekten yaygın olan şeklin hangisi olduğunu göstermesi bakımından Arnavutçadaki şekil ilgi çekicidir. Arnavutçadaki *akçillək* biçimi Türkçenin *ahçılık* kelimesinin etimolojisi ve yapısı hakkında bir ip ucu verebilir.

batakllëk < bataklık; *dysheklëk* "Döşeklerin koyduğu yer" < *döşeklik; *fisheklëk* < fişeklik; *parallëk* < paralık; *parmakllëk* < parmaklık; *qymyrxhillëk* < kömür(cü)lük; *selamllëk* < selamlık; *xhamllëk* < camlık.

6. -llëk eki "bir şey için ayırma, tahsis" kavramı katar:

argëllëk "Çeyizini düzmek için güveyin geline verdiği para." < ağırlık; *bohçallëk* "Gelinin güvey ailesine verdiği hediyeler" < *bohçalık; *harçllëk* < harçlık.

7. -llëk eki "bir sayıya veya bir hacme bağlı olan nesne" kavramı katar:

alltillëk (para) < altılık; *beshllëk* (para) < beşlik; *binllëk* (şişe) < binlik.

8. -llëk eki elbise veya gıda isimleri yapar:

dyzllëk < dizlik; *jamurllëk* < yağmurluk; *mezellëk* < mezelik; *sheqerllëk* < şekerlik.

Türkiye'deki çalışmalarda *-llëk* ekinin görevleri tespit edilmiştir²². Bu tespitleri göz önüne alırsak söz konusu ek, Türkçede olduğu gibi, aşağı yukarı aynı görevlerde Arnavutçada da bulunur. Yukarıdaki örnekler soyut ve somut kavramlarına göre ayrılacak olursa soyut isimler birinci, ikinci, dördüncü maddelerde yer almaktadır. Somut isimler ise geri kalan maddeleri içerir. Madde sayısına göre ağırlık somut isimlerde olmasına rağmen soyut isimlerin çok işlek olduğu açık bir şekilde ortaya çıkar. Bu oransızlık, kökü Arnavutça olan şekillerle de bağlantılıdır. Başka bir deyişle *-llëk* eki Arnavutça kök isimlerine getirilerek genellikle "nitelik, özellik" kavramı katıp soyut isimler türetilmesine yarar. Örnekleri şöylece sıralayabiliriz:

çilimillëk "Çocuksu davranış."; *evgjittllëk* "Çingenelik."; *gomarllëk* "Eşeklik."; *fshatarllëk* "Köylülük."; *harbutllëk* "Kendini beğenmiş ağzı bozuk olma durumu."; *harushallëk* "Ayı gibi davranış."; *kalamallëk* "Çocukça davranış."; *nikoqirllëk* "Evcimenlik"; *njerzillëk* "İnsanlık."; *pleqërrillëk* "İhtiyarlık."; *sëmundllëk* "Hastalık."; *spiunllëk* "Hafiyelik."; *zotnillëk* "Efendilik."; *zuzarllëk* "Serserilik."

-llëk ekiyle türetilmiş kelimelerin birkaçı eskimiş olup dildeki kullanımın dışında kalmıştır. Bu sonuç, Türkçe ile olan irtibatın kesilmiş olmasına bağlanabilir. Bu esas dahilinde somut olan nesnel adların gündemden çıkması, söz konusu nesnenin fenomenlerinin eskimesiyle büsbütün unutulmaya başlanmıştır. Öte yandan Arnavutçayı zengileştirme ve temizleştirme hareketleri, alıntı Türkçe kelimelerin yerine yeni türetilen Arnavutça isimleri koyma çalışmaları bu süreci hızlandırmıştır. Bu yeni kelimeler zamanla farklı bir sıklığa ve kullanışa ulaşmıştır. Başka bir deyişle türetilen kelimeler, genellikle eski isimlerin yerini almış, yerleşmiş ya da yapay bir yapı göstermiş, dilin malı olmamıştır. Eski olan kelimelerin birkaçı verelim.

Selamllëk < selâmlık; *terzillëk* < terzilik; *shehitllëk* < şehitlik; *shahitllëk* < şahitlik; *jardëmillëk* < yardımlık; *desturllëk* < desturluk; *dajallëk* < dayalık; *buçukllëk* < buçukluk; *burunllëk* < burunluk .

²² Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, 3.b., TDK yay., Ankara 1990, s.193-196.; Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Ekleri*, Ankara 1974, s. 102., Hamza Zülfikar, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK yay., Ankara 1991, s. 111.

-llək eki yerleşme sürecinde, Arnavutçaya has olan kötuleyici nüansını kazanmıştır. Bu olay tarihî şartlara bağlı kalarak genellikle bu ekle türetilen soyut isimlerde söz konusu olmuştur. Türkçede, *akraba* kelimesi "Kan veya evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kimseler."i anlatırken *akrabalık* şekli ise "Akraba olma durumu" için kullanılır. Bu iki kelime Arnavutçaya geçmiş ve *akraballək* isminde anlam değişmesi olmuştur. Ancak *akraba* geldiği dildeki anlamını korumakla birlikte yavaş yavaş eskimiş olup kullanım dışında kalmışlar. Ancak -llək eki getiriliğinde "Birine herhangi bir konuda haksız yere öncelik ve ayrıcalık" tanıma mecaz anlamı ortaya çıkmıştır. Arnavutçada *tarafflək* şekli *akraballək* kelimesiyle aynı anlamı taşır. Burada hemen belirtelim ki *taraf* biçimi de Arnavutçaya geçerken bir anlam değişmesine uğramıştır. "Arkadaş veya dostlar grubu, parti, taraftarlık" temel anlamının yanı sıra *tarafflək* "Ortak çıkarlarına bağlı olarak insan grubu, taraftarlık." kullanımına gelir. *Bejllək* kelimesi ise "Bey olma durumu" temel anlamın yanı sıra "Diğer insanları sömürerek rahat yaşama" kullanımı da yaygınlaşmıştır. Konumuzla ilgili örneklerden birkaçı *pehlivanllək*, *sarraflək*, *marifetllək*, *dumbarallək* kelimeleridir. *Pehlivanllək* biçimi "Zor durumdan kurtulmak amacıyla kullanılan hile" demek iken *dumbarallək* kelimesi "Hileci olma durumu, düzensizlik" için kullanılır. *Marifet* ve *sarraf* kelimeleri Arnavutçaya geçerken anlam değişmesine uğrayarak *marifet* "Bir işin başarılması için kullanılan kabiliyet veya çeviklik; hile" demek iken *marifetllək* şekli ise "Hilekârlık, düzensizlik" için kullanılır. *Sarraf* kelimesi ise "Elindeki parayı harcamayı ve türlü sıkıntıları göze alarak para biriktiren kişi" anlamı kazanmıştır. Bu kelimeye -llək eki getiriliğinde sarrafın işi değil "Cimrilik, pintilik ve nekeslik" anlatılmaktadır.

Arn. -*qar* < Türk. -*kâr*

Aslı Farsça olan -*qar* eki Arnavutçaya Türkçe yoluyla geçmiştir. Bu ek yerleşme süreci boyunca fonetik değişikliğe uğramıştır. Türkçedeki ince *k* sesi Arnavutçada *q* işaretiyle gösterilen patlayıcı, tonsuz bir damak ünsüzüyle karşılaşmıştır.²³ Öte yandan Türkçede olduğu gibi Arnavutçada da -*kâr* ekindeki *a* sesi uzunluğunu bir ölçüde koruyarak vurgulanmaktadır. Bu ekle türetilmiş kelimeler sıfat görevinde ve kelimeye "sahiplik, özellik, nitelik" kavramları katmaktadır.

A. Kökü Türkçe olan şekiller: *ashiqar* < aşikâr; *belaqar* "Dertli." < *belakâr; *gazepqar* "Gazaplı." < *gazapkâr; *gjnahqar* < günahkâr; *hasetqar* "Hasetli." < *hasetkâr; *hileqar* < hilekâr; *muhabetqar* "Konuşkan." < *muhâbbetkâr; *namusqar* < namuskâr; *nazeqar* < nazkâr; *nepsqar* "Her yemeğin tadını denemek isteyen." < *nefiskâr; *tahminqar* "Yaklaşık olarak değerlendirilen." < *tahminkâr; *tamahqar* < tamahkâr; *zullumqar* "Zulüm eden." < *zulümkâr.

²³ Bu söz konusu olay genellikle bütün alıntı Türkçe kelimeleri kapsamaktadır. *Dyqan* < dükkân; *qatip* < kâtip; *qofte* < köfte vb. Türkçe alıntı kelimelerdeki kalın *k* ünsüzü ise Arnavut dilinde muhafaza edilmiştir. Örneğin: *kaçak* < kaçak; *çikrik* < çikrik; *rakı* < rakı vb.

B. Kökü Arnavutça olan şekiller: *ekonomiqar* "Evcimen."; *grabitqar* "Avcı, yırtıcı."; *millefqar* "Büyük inatçı olan (kimse)."; *mundqar* "Yoğun çaba gösteren (kimse)."; *sedërqar* "Gururlu, kibirli."; *ziliqar* "Kıskanç."²⁴

Farsça asıllı olan bu ek hep isimlere gelir. İstisna bir durumda *grabitqar* "Avcı, yırtıcı (hayvan)" sıfatında görülür. *Grabit* Arnavutçada fiil niteliğindedir. Öte yandan bu ekle türetilmiş olan kelimeler sadece konuşma dilinde kullanılmaktadır. Yazı dilinde ya onların yerini başka bir kelime almış ya da *-qar* eki için yerli bir ek kullanılmıştır. Başlangıçta söylediğimiz gibi kökü Arnavutça asıllı olan ve "Yırtıcı, avcı." anlamına gelen *grabitqar* sıfatıdır.

Muhabetqar, *nepsqar*, *tahminqar*, *zullumqar* gibi örneklerde kök ve ek Türkçe kaynaklıdır, ancak bunlar Arnavutçada türetilmiş şekillerdir. *Muhabetqar* "Sohbeti seven, konuşkan" anlamına gelirken *taminqar* sıfatı ise "Yaklaşık olarak değerlendiren (kimse)"yi anlatır. *Zullumqar* kelimesi "Harap durumuna getiren (kimse)" anlamında geçer.

Belaqar, *gazepqar*, *hasetqar*, *namusqar*, *nazeqar* sıfatlar ise Türkçede *-II* ekiyle kullanılır. Yani bu kelimelerin bünyesinde yer alan *-qar* (< *-kâr*) ekinin görevi Türkçede *-II* ekiyle karşılanır. Bu olay *-I* ekiyle türetilmiş olan birkaç kelimedede de rastlanmaktadır.

Arn. *-sëz* < Türk. *-sIz*

-sIz eki, Arnavutçada ünsüz ve ünlü uyumuna tâbi değildir, sadece *-sëz* şekline rastlanır, yani sadece *ë* kalın art damak ünlüsüyle kalıplaşmıştır. Geldiği dilde olduğu gibi vurguludur.

Bu ek, Arnavutçada isimlere getirilerek olumsuz sıfat yapar ve sadece konuşma dilindeki sınırlı bir alanda kullanılmaktadır. Genellikle *-sëz* eki, yerli olan köklere gelmez. Arnavutçada yokluk (privative) anlatan ekler ön ek niteliğinde olduğundan *-sëz* ekinin kelimenin sonuna eklenmesi çelişkili bir durumdur. *-sëz* ekinin yerli olan ve ön seste bulunan eklerin yerini tutmaması, bu tenakuzdan kaynaklanmaktadır. Öte yandan söz konusu ek geldiği kaynağı açık bir şekilde ifade ederek sadece konuşma dili düzeyinde kalıp işlek bir ek olarak varlığını sürdürmemiştir. Ayrıca *-sëz* ekiyle türetilmiş kelimelerden birkaçı da argoda kullanılır.

Türkçede bu ekin karşılığı olarak *-II* sıfat eki bulunur, yani *-sIz* yokluk eki görevinde *-II* eki ise olumlu sıfatlar yapmaktadır. Arnavutçada hem *-sëz* hem de *-li* ekleri bulunmasına rağmen Türkçedeki bu durum söz konusu değildir. Bu farklılığın nedenlerinden biri Arnavutçada *-li* ve *-sëz* ekleri işleklik bakımından aynı durumda olmadığından kaynaklanır. *-li* eki yerleşme süreci boyunca geldiği dildeki işlekliliğini

²⁴ Ek olarak *hyzmeqar* < *hizmetkâr* kelimesini de verebilmekteyiz. Burada *-qar* < *-kâr* eki "Genel olarak bir meslekle kendi uğraşan kimse" anlamında ve türettiği kelime Türkçe olduğu gibi isim görevindedir.

muhafaza etmiş olup bugün Arnavutçanın malı olduğu sayılabilir. -söz eki tam zıt bir konumda yer alıp kullanım alanı yavaş yavaş giderek sınırlanmıştır. Öte yandan Arnavutçada -söz ekiyle türetilmiş kelimelerin olumlu, yani -li ekli biçimleri, birkaç istisna durumların dışında bulunmaz.

Arnavutçadaki -söz ekinin sınırlı kullanılışı, söz konusu ekinin görevlerine açık bir şekilde de yansımaktadır. -söz eki, Arnavutçada geldiği dildeki görevlerinden sadece en kuvvetli olanı (yoksuluk, eksiklik) korumuştur.

Apansöz < apansız; *baftsöz* < bahtsız; *biçimsöz* < biçimsiz; *çehresöz* "Nursuz, sevimsiz." < *çehresiz; *edepsöz* < edepsiz; *hajersöz* < hayırsız; *kapësöz* < kapısız; *kararsöz* < kararsız; *merhametsöz* < merhametsiz; *nursöz* < nursuz; *ogursöz* < uğursuz; *qejsöz* < keyifsiz; *rahatsöz* < rahatsız; *surratsöz* < suratsız; *terbijesöz* < terbiyesiz; *zararsöz* < zararsız.

Yukarıda verilen örneklerde *çehresöz* şekli Türkçeye ait değil, Arnavutçada türetilmiştir. Arnavutçada "Başta, alın, göz, burun, ağız, yanak, ve çenenin bulunduğu ön bölüm" anlamı *fytyrë*, *surrat* ve *çehre* kelimeleriyle verilmektedir. Ancak Türkçe yoluyla grelen *surrat* ve *çehre* şekilleri sadece mecaz anlamlarıyla kullanılıp konuşma dilinde sınırlı kalmışlardır. Bu durum söz konusu kelimelerden türetilmiş olan şekillere de yansımaktadır. Arnavutçada *çehre* kelimesi "Görünüş, yüzün görünüşü" demek iken *çehresöz* biçimi ise tamamen mecaz "Gülmez, acımasız, can yıkıcı" anlamındadır.

-söz eki, *kapësöz*, *nursöz*, şekillerde kökteki birtakım özellikleri "yokluk" açısından bütünleyerek görevleri yeni türetilmiş sözlerle zenginleşmiştir. Türkçede "Kapısı olmayan; bir işi olmayan" anlamlarına gelen *kapısız* biçimi Arnavutçada "Köklü bir ailesi olmayan kişi"yi anlatır. Bu gelişmenin nedeni *kapı* kelimesine bağlıdır. Arnavutçada ise *kapı* kavramı hem aile, hem ev, hem de soy anlamlarını kapsar. Türkçede *nursöz* sıfatı "Saygı uyandırmayan, sevimsiz" anlamında kullanılırken Arnavutçada "Yüzü gülmez, acımasız, nemrut" tavırları anlatır.

Arn. -*xhi* (-*çi*) < Türk. -*ci* (-*ci*)

Arnavutçaya Türkçeden gelen eklerden en işlek olan -*xhi* (-*çi*) ekidir. Arnavutçada bu ek sadece -i ünlüsüyle kalıplaşmıştır. Öte yandan Arnavutçadaki Türkçe eklerinden olarak ayrılan bir özelliğe sahiptir. Bu durum, ekin ünsüz uyumuna girmesiyle ilgilidir. Ünlü ve tonlu ünsüzlerden sonra -*xhi* şekli gelmektedir: *Akinxhi* < akıncı; *bakërxhi* < bakırcı; *fallxhi* < falcı; *hanxhi* < hancı. Tonsuz ünsüzlerden sonra ise -*çi* şekli bulunmaktadır: *Çikrikçi* < çikrikçi; *inatçi* < inatçı; *salepçi* < salepçi; *topçi* < topçu. Bu ek Türkçede olduğu gibi vurgulanmaktadır.

Arnavutçada bu meslek eki, isim niteliğinde olan kelimeler türetir ve hep isimlere gelir. İstisna bir durum *delenxhi* < dilenci ve *bekçi* < bekçi kelimelerindedir. Konuyu genişletmeden önce -*ci* ekiyle türetilmiş kelimelerin adlandırma özelliklerine dayanan bir sınıflandırma yapalım.

1. Üreteni veya maddeyi satanı adlandırma.

A. Kökü Türkçe olan şekiller: *bakërxhi* < bakırcı; *basmaxhi* < basmacı; *bostanxhi* < bostancı; *bozaxhi* < bozacı; *hallvaxhi* < helvacı; *jorganxhi* < yorgancı; *kadaifçi* < kadayıfçı; *kazanxhi* < kazancı; *kuyunxhi* < kuyumcu; *kundraxhi* < kunduracı; *paçaxhi* < paçacı; *qebapçi* < kebabçı; *qoftexhi* < köfteci *qymyrxhi* < kömürücü; *salepçi* < salepçi; *samarxhi* < semerci; *sapunxhi* < sabuncu; *simitçi* < simitçi; *sobaxhi* < sobacı; *sheqerxhi* < şekerci; *zarzavatexhi* < zerzevatçı.

B. Kökü Arnavutça olan şekiller: *bukëxhi* "Ekmekçi."; *butexhi* "Testici."; *djathaxhi* "Peynirci."; *gastarexhi* "Camcı."; *gëzofçi* "Kürkçü."; *kokmexhi* "Tascı."; *lëkuraxhi* "Derici."; *tjegullaxhi* "Kiremitçi."; *vozaxhi* "Testici."

2. Üretiminde kullanıldığı maddeyi adlandırma.

A. Kökü Türkçe olan şekiller: *bojaxhi* < boyacı; *dogramaxhi* < doğramacı; *kallajxhi* < kalaycı; *kalldrëmxhi* < kaldırımcı; *tavanxhi* "Tavanı onaran; marangoz." <*tavancı; *teneqexhi* < tenekeci; *xhamaxhi* < camcı.

B. Kökü Arnavutça olan şekiller: *baltaxhi* "Çamurcu."; *ballomaxhi* "Yamacı."; *dërrasaxhi* "Tahtacı."; *gëlqerexhi* "Kireççi."; *hekuraxhi* "Demirci."; *plehraxhi* "Çöpçü."

3. Aracı çalıştıran adlandırma.

A. Kökü Türkçe olan şekiller: *arabaxhi* < arabacı; *belaxhi* < belci(kürekçi); *çarkaxhi* < çarkçı; *çezmaxhi* < çeşmeci; *çibukçi* < çubukçu; *dajrexhi* "Tefi çalan" <*daireci; *daullexhi* < davulcu; *devexhi* < deveci; *gajdexhi* < gaydacı; *kaikçi* < kayıkçı; *kalemxhi* "Mansumeci." <*kalemci; *qemanexhi* < kemancı; *sazexhi* < sazçı; *topçi* < topçu; *xhepçi* "Cep hırsızı" <*cepçi.

B. Kökü Arnavutça olan şekiller: *barkaxhi* "Kayıkçı."; *bixhosçi* "Kumarcı."; *derraxhi* "Domuzları yetiştiren kişi."; *fshesaxhi* "Sokak süpürücüsü."; *kosaxhi* "Orakçı."; *lodraxhi* "Oyuncu."; *lundraxhi* "Kayıkçı."; *mushkaxhi* "Katurcı."; *qerrexhi* "Arabacı."; *sharrëxhi* "Testerehçi."; *shataxhi* "Çapaxhi"; *trapaxhi* "Kayıkçı"; *vorraxhi* "Mezarçı".

4. Alışkinlığa, huy ve davranışa göre adlandırma.

A. Kökü Türkçe olan şekiller: *amanetçi* "Sözünü tutan vasiyeti yerine getiren." < emanetçi; *axhelexhi* < aceleci; *batakçi* < bataklı; *belaxhi* "Belâlı olan." <*belâcı; *dallaveraxhi* < dalavereci; *delenxhi* < dilenci; *duaxhi* < duacı; *fesatçi* < fesatçı; *gajretçi* "Gayret eden." <*gayretçi; *hallexhi* "Derte olan." <*halcı; *hasetçi* < hasetçi; *hatërxhi* "Haturı sayılan." <*haturcı; *hesapçi* < hesapçı; *hilexhi* < hileci; *inatçi* < inatçı; *llafexhi* < lafçı; *marifetçi* "Marifetli." <*marifetçi; *merakçi* "Meraklı." <*merakçı; *muhabetçi* "Konuşkan." <*muhabbetçi; *mukayetçi* "Niyetli." <*mukayyetçi; *nishanxhi* < nişancı; *pallavraxhi* < palavracı; *qelepîrxhi* < kelepirci; *qyfyrexhi* "Şakacı." <*küfürücü; *ryshfetçi* < ruşvetçi; *sehîrxhi* < seyirci; *shakaxhi* < şakacı; *xhabaxhi* "Gayretçi." <*cabacı.

B. Kökü Arnavutça olan şekiller: *Bejlegxhi* "Kahraman, er meydanında yiğit olan kişi."; *kopromisaxhi* "Uzlaşmayı sağlayan kişi."; *lajkaxhi* "Dalkavuk, şaklaban, yağcı."; *poterexhi* "Gürültücü."; *rrëmujaxhi* "Gürültücü."; *shkresaxhi* "Evrakçı."; *thashethemexhi* "Dedikoducu."

5. Çalıştığı yerin adına göre adlandırma.

A. Kökü Türkçe olan şekiller: *ahengxhi* "Aheng eden." <*ahenkçi; *akinxhi* < akıncı; *bahçexhi* "Bahçıvan." <*bahçeci; *dyqanxhi* < dükkâncı; *gjemixhi* < gemici; *gjymrykçi* < gümrükçü; *hanxhi* < hancı; *hotelxhi* < hotelci *konakçi* < konakçı; *mejdaxhi* < meydançı; *mejhanexhi* < meyhanexhi, *pazarxhi* < pazarcı; *qilarxhi* < kilerci.

B. Kökü Arnavutça olan şekiller: *baxhoxhi* "Mandıracı."; *furrxhi* "Fırıncı."; *mullixhi* "Değirmenci."

6. Genel olarak kişinin mesleği veya uğraşına göre adlandırma:

akçi < ahçı; *avxhi* < avcı; *bekçi* < bekçi; *çerekçi* < çeyrekçi; *çertexhi* < çerçi; *çifçi* < çiftçi; *faizçi* < faizci; *fallxhi* < falcı; *hyzmetçi* < hizmetçi; *kumarxhi* < kumarcı; *llustraxhi* < lustracı.

7. Bir iş veya durumla ilgili bulunmaya göre adlandırma:

çelengçi "Fatih." <*çelengci; *jabanxhi* < yabancı; *kurbetçi* < gurbetçi; *qiraxhi* < kiracı.

Yukarıda verilen örneklerin anlam bakımından özellikleri öncelikle iki bölümde belirtilebilir. Bunlardan birincisi adlandırma sınırlarını ve kapsamını, diğeri de *-ci* ekinin Türkçede bulunmayan yeni nüanslarını içine alır.

Görüldüğü gibi söz konusu kelimeler genellikle el zanaatları veya küçük ticaretle geçinen kimseleri adlandırmakta kullanılır. Çalışılan veya bulunulan yere göre adlandırılmış olan bu kelimeler yine de küçük çapta *bahçe*, *han*, *dükkân*, *değirmen* vb. bir iş yeridir.

Gjymrykçi < gümrükçü ve *gjemixhi* < *gemici* kelimeleri artık eskimiş olup standart Arnavutçada kullanılmamaktadır. *Gjymrykçy* ve *gjemixhi* isimlerinin kökü olan gümrük ve geminin özellikleri ve ölçüleri bugüne değil geçen yüzyıllara aittir. Bu bakımından söz konusu kelimeler de küçük iş yerleri olarak değerlendirilmiştir. Buraya *arabaxhi* kelimesini de ilâve edelim. Türkçede, tekerlekli, motorlu veya motorsuz her türlü kara taşıtını gösteren *araba* kelimesi, Arnavutçada yalnızca "Üstü açık, genellikle dört tekerlekli ve atlarla sürülen araç." demektir. Eğer tekerlekli, motorlu bir kara taşıtı söz konusu ise buna Arnavutçada *makinë* denir.

Kökü Arnavutça olan şekillerin adlandırma alanı da sınırlı bir durumda bulunur. *-ci* eki genellikle esnafın uğraştığı zanaatlardan bahseden kelimelere getirilmektedir. Günümüz meslekleri ise Arnavutçadaki eklerle türetilmiş olan kelimelerle adlandırılmaktadır. Yani *-ci* ekinin yanında yerli ekler kullanılmaktadır. Bunların kullanışı aynı frekansta ve düzeyde değil. Bu söz konusu eklerin birkaçı bu yüzyıldaki Arnavutçayı zenginleştirme ve temizleştirme sürecinde ortaya çıkmıştır. Ancak bu sadeleştirme çalışması bir tercüme tarzında olmuş, birçok nüans bu tercümeyle karşılanamamış ve kurulan yeni şekiller yazı dilinde sınırlı kalmıştır.²⁵

²⁵ Norbert Boretzky, "Sur la substitution des noms de profession d'origine turque en albanais", *Cahiers Balkaniques*, n. 2., s. 77, Paris 1981.

-*cI* ekinin adlandırma sınırlarına ve kapsamına değinirken üzerinde durulabilecek bir konu da, bu tür kelimelerin Arnavutçaya geçerken meslek alanının değişikliğine uğramasıdır. Türkçede *bekçi* kelimesi "Bir şeyi veya bir yeri bekleyip korumakla görevli kimse" anlamındadır. Arnavutçada ise, anlam bakımından daralarak yalnız "Tarlaları ve bağları bekleyip korumakla görevli olan kimse" için kullanılmaktadır. Aynı durum *duaxhi* (< duacı) kelimesinde görmekteyiz. Arnavutçada eskiden Türkçede olduğu gibi "Biri için Tanrıya yalvaran kimse" anlamına geliyordu. Ancak bugün yalnızca, "Sözü geçer bir kişiye bağlı olan, taraftar olan kimseyi" anlatır.

-*cI* ekinin görevinden biri "alışkanlık huy edinme, bir işi davranış biçimi haline getirme" kavramı katmaktadır. Bu işleve Türkçede de rastlanmakta ancak Arnavutçada, bu söz konusu görev kelimeye temel anlamının yanı sıra Türkçede bulunmayan kötileyici bir nüans katmaktadır. Arnavutçada, Türkçede olduğu gibi *kalem* kelimesi "Yazmak, çizmek gibi işlerde kullanılan çeşitli biçimlerde araç." demek olurken -*cI* eki getirerek *kalemxhi* diye yeni bir türev elde edilmiştir. Bu da "Edebî değerleri önemseyerek para kazanmak amacıyla yazan kişiyi." anlatmaktadır. *Çibukçi* (< çubukçu) kelimesi eskiden Türkçede olduğu gibi yalnızca "Çubuk yapıp satan kimse; saraylarda ve büyük konaklarda tütün çubuklarını hazırlayan kimse." iken bugün bununla birlikte "Birine hizmet eden, işgâlcilere yardımcı olan kişi." anlamını da karşılamaktadır. *Bejtexhi* (< beyitçi) kelimesi ise "Beyitleri yazan kişi." kullanımının yanında "Edebî bakımdan değersiz olan mısraları yazan kişi veya manzumeci." anlamında da duyulur.²⁶ Türkçedeki *lokma* kelimesi Arnavutçada sadece "Ağıza bir defa alınıp götürülen yiyecek parçası" anlamında görülmektedir. Bir türlü tatlı olan anlamı ise Arnavutçaya girmemiştir. Türkçede "lokma(tatlı) yapan veya satan kimse" anlamlarında geçen *llokmaxhi* (<lokmacı), Arnavutçada "Çalışmayı sevmeyen, başkaların sırtından geçinen kimse; bedavacı" anlamına gelir. Bu da muhtemelen *lokma etmek* kavramıyla ilgilidir.

Bu konuyu bitirmeden önce *belaxhi* (< belacı); *gajretçi* (<gayretçi); *hatêrxhi* (< hatırcı); *marifetçi* (< marifetçi); *merakçi* (< merakçı) gibi örnekler üzerinde durmak istiyoruz. Bu söz konusu isimler Türkçede -*II* ekiyle rastlanır, yani buradaki -*cI* ekinin görevini, Türkçede -*II* eki gerçekleştirir. Belirtelim ki bu söz konusu kelimeler Arnavutçada isim niteliğinde Türkçedeki -*II* şekli ise sıfat gibi kullanılmaktadır.

²⁶ Bu anlam gelişmesi olayında bir kötüleşme söz konusudur. Bu durum, geçirilen sosyal ve kültürel değişimlerden kaynaklandığını söyleyebiliriz. XVII-XVIII yüzyıl arasında Arnavut edebiyatında beyitçi akımı yer alır. Bu şairler Doğu ülkelerinde eğitim gördüğünden doğu edebiyatının etkisi altında kalmışlardır ve Arnavutçayı Arap alfabesiyle yazmışlardır. Yazdıkları şiirlerde Türkçe kelimelerin yerli kelimelerden fazla olması ve Arap alfabesinin kullanılması dolayısıyla bu eserler halka kadar inememiştir. Öte yandan şiirlerde dinî konulara yer verildiğinden komünist rejimindeki edebiyat tarihinde bunlara gereken ilgi gösterilmemiştir. Bunlar değersiz, basit olan eserler sayılmıştır.

DİZİN

- A**
adet 63
adetçe 63
aga 61, 62
agallək 66
agəslək 66
ahengxhi 72
akçi 72
akçillək 66
akinxhi 70, 72
akllək 66
akraba 68
akraballək 66, 68
allashqiptarçe 63
alltillək 67
amanetçi 71
apansöz 70
arabaxhi 71, 72
arabçe 63
arallək 66
argəllək 67
arpallək 66
askerllək 66
ashikllək 66
ashiqar 68
avashllək 66
avdallçe 63
avokatllək 66
avxhi 72
axha millək 66
axhelexhi 71
azganllək 66
- B**
baballəkçe 63
baftli 64
baftsöz 70
bahçevanllək 66
bahçexhi 72
bajraktar 61
bakallək 66
bakër 59
bakërxhi 59, 70, 71
baltaxhi 71
ballomaxhi 71
barkaxhi 71
basmaxhi 71
batakçi 71
batakçillək 66
bataklək 67
baxhoxhi 72
bej 61
bejlegxhi 71
bejllək 66, 68
bejtexhi 60, 73
bekçi 70, 72, 73
belaqar 68, 69
belaxhi 71, 73
beqarllək 66
beratçe 63
bereqetli 64
beshllək 67
biçimsöz 70
binllək 67
bira 65
birali 65
bixhosçi 71
bohçallək 67
bojalli 64, 65
bojaxhi 71
bollək 60, 66
borxhli 64
boshllək 66
bostanxhi 71
bozaxhi 71
bozaxhillək 66
buçukllək 67
budallallək 66
bukëxhi 71
bullgarçe 63
burunllək 66, 67
burunlu 65
butexhi 71
- Ç**
çantalli 65
çapkënllək 66
çarkaxhi 71
çehre 70
çehresöz 70
çelengçi 72
çerekçi 72
çertexhi 72
çezmaxhi 71
çibukçi 71, 73
çifçi 72
çifteli 65
çifutçe 63
çikrik 68
çikrikçi 70
çilimillək 67
çobançe 60, 63
- D**
dadallək 66
dajallək 67
dajrexhi 71
dallaveraxhi 71

dallkaullək 66
 daulləxhi 71
 delənxhi 70, 71
 delikanlli 64
 dembellək 66
 derraxhi 71
 derrçe 63, 64
 dertli 64
 desturllək 67
 devəxhi 71
 devletli 64
 devolli 65
 devolliçe 63
 dërrasaxhi 71
 dibrançe 63
 dikatli 64
 djathaxhi 71
 dogramaxhi 71
 dollapçe 63
 dropullitçe 63
 duaxhi 71, 73
 dumbarallək 68
 dynjallək 66
 dyqan 59, 68
 dyqanxhi 59, 72
 dyshekllek 67
 dyzllək 67

E

edepsöz 70
 ekonomiqar 60, 69
 elbasançe 63
 elbasanlli 65
 elçi 61
 esnafçe 63
 evgjittlək 67

F

faizçi 72
 fajdexhillək 66

fallxhi 70, 72
 fermanlli 64
 fesatçi 71
 fishekllek 67
 fodullək 66
 frëngçe 63
 fshatarçe 63
 fshatarllək 67
 fshesaxhi 71
 fukarallək 66
 furrxhi 72
 fytyrë 70

G

gajdexhi 71
 gajretçi 71, 73
 gajretli 64
 gastarexhi 71
 gazepqar 68, 69
 gëlqerexhi 71
 gërxheli 65
 gëzofçi 71
 gomarllək 67
 gorarçe 63
 grabit 69
 grabitqar 60, 69

Gj

gjemixhi 72
 gjymrykçi 72
 gjynahqar 68
 gjyzlykë 65, 66

H

hajdutçe 63
 hajërli 64
 hajërsöz 70
 hajvançe 63, 64
 hajvanllək 66

hakçe 63
 hallexhi 60, 71
 hallvaxhi 71
 hamallçe 63, 64
 hanxhi 70, 72
 harbutllək 67
 harçllək 67
 harushallək 67
 hasetçi 71
 hasetqar 68, 69
 hastallək 66
 hatërli 64
 hatërxhi 71, 73
 haxhillək 66
 hazërllək 66
 hekuraxhi 71
 helaqllək 66
 hesapçi 71
 hileqar 68
 hilexhi 71
 horrllək 66
 hotelxhi 72
 hovardallək 66
 hujli 64
 hyzmeqar 69
 hyzmetçi 72

İ

iftarllək 66
 iletli 64
 inatçi 70, 71

J

jabanxhi 72
 jabanxhillək 66
 jamurllək 67
 jaramazllək 66
 jardëmllek 66, 67
 jeshillək 66

jetimllək 66
jorganxhi 60, 71
jorganxhillək 66

K

kaballək 66
kaçak 68
kaçakçe 63
kaçakçillək 66
kadaifçi 71
kadillək 66
kafshë grabitqare 60
kaikçi 71
kalamallək 67
kalem 73
kalemxhi 60, 71, 73
kallaballək 66
kallaj 59
kallajxhi 59, 70
kallauzllək 66
kalldrëmxhi 70
kapaidëllək 66
kapaklli 65
kapësöz 70
karagjozllək 66
kararsöz 70
kasapllək 66
katundarçe 63
kazanxhi 71
këjmetli 64
kokmexhi 71
kollajllək 66
konakçi 72
kopromisaxhi 71
kosaxhi 71
kujunxhi 71
kumarxhi 72
kumarxhillək 66

kundraxhi 71
kurbetçi 72
kurbetli 64
kuvetli 64

L

labçe 63
lajkaxhi 71
lëkuraxhi 71
lezetllək 66
lodraxhi 71
lundraxhi 71, 72

LL

llafexhi 71
llokmaxhi 73

M

mahallali 65
mahmurllək 66
majmunllək 66
makinë 72
malësorçe 63
marifet 68
marifetçi 71, 73
marifetli 64
marifetllək 66, 68
maskarallək 66
matrapazllək 66
matufllek 66
mejdaxhi 72
mejhanexhi 72
mejhanexhillək 66
merakçi 71, 73
merakli 64
merhametli 64
merhametsöz 70
mezellək 67

mllefqar 69
muhabetçi 71
muhabetqar 68, 69
muhaxhirllek 66
mukajetçi 71
mullixhi 72
mundqar 69
mushkaxhi 71
myshterillək 66
myzeqarçe 63

N

namusli 64
namusqar 68, 69
nazeli 64
nazeqar 68, 69
nepsqar 60, 68, 69
nijetli 64
nikoqirllək 67
nishanli 64
nishanxhi 71
noksanllək 66
nursöz 70

NJ

njerzillək 60, 67

O

ogurli 64
ogursöz 70
ortakllək 66
osmanli 65

P

paçaxhi 71
palaçollək 66
pallavraxhi 71
paqllək 66
parallək 67

pareli 65
 parmakllək 67
 pashallək 66
 pazarllək 66
 pazarxhi 72
 pehlivanllək 66, 68
 perëndillək 60
 pishmanllək 66
 pislək 66
 plehraxhi 71
 pleqërillək 67
 popullorçe 63
 poterexhi 71
 pushali 65

Q

qatip 61, 68
 qebapçi 71
 qejfli 64
 qejfsöz 70
 qelepırxhi 71
 qemanexhi 71
 qençe 64
 qepazllək 66
 qerratallək 66
 qerrexhi 71
 qilarxhi 72
 qiraxhi 72
 qiraxhillək 66
 qofte 68
 qoftexhi 71
 qosheli 65
 qukali 65
 qyfyrexhi 71
 qymyrxhi 71
 qymyrxhillək 67

R

rahatllək 66
 rahatsöz 70

rajallək 66
 raki 68
 ryshfetçi 71

RR

rrëmujaxhi 71

S

sabërli 64
 sahatçillək 66
 sakatllək 66
 salepçi 70, 71
 samarxhi 71
 samarxhillək 66
 sapunxhi 71
 sarhoshllək 66
 sarraf 68
 sarrafllek 68
 sazexhi 71
 sedërqar 69
 sehirxhi 71
 sejmen 61
 selamllək 67
 sëmundllək 67
 sevapli 64
 sevdalli 64
 simitçi 71
 skraparlli 65
 sobaxhi 71
 spahillək 66
 spiunllək 67
 surrat 70
 surratsöz 70
 synetllək 66
 syrgjynllək 66

SH

shahitllək 66, 67
 shakaxhi 71
 sharrëxhi 71

shataxhi 71
 shehitllək 66, 67
 shejtanllək 66
 shendllək 66
 sheqerli 64
 sheqerllək 67
 sheqerxhi 71
 shkresaxhi 71
 shqiptarçe 63

T

tahminqar 60, 68, 69
 tamahqar 68
 taraf 68
 tarafllək 66, 68
 tavanxhi 71
 temizllək 66
 teneqe 59
 teneqexhi 59, 71
 terbijeli 64
 terbijellək 66
 terbijesöz 70
 terjaqillək 66
 tersllək 66
 terzillək 66, 67
 tiranalli 65
 tjegullaxhi 71
 topçi 70, 71
 trapaxhi 71
 turçe 63
 turçeli 65

TH

thashethemexhi 60, 71

U

ustallək 66

V

vendali 60
vendçe 63
veqillək 66
veremli 64
vesveseli 64
vorraxhi 71
vozaxhi 71

XH

xhabaxhi 71
xhamaxhi 71
xhambazllək 66
xhamllək 67
xhepçi 71

Z

zabitllək 66
zajëflək 66

zararsöz 70
zarzavatexhi 71
zengjinllək 66
ziliqar 69
zotnillək 67
zullumqar 68, 69
zuzarllək 67